

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

○

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

●

משפטים

(חלק טז — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחת לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת משפטים, כה שבט-א אדר, ה'תשפ"א (ב)

לזכות
החתן התמים יוסף מרדכי שי' פעלליג
וב"ג הכלה מאטיל רחל שתחי' ברקוביץ
לרגל בואם בקשרי השידוכין
כ"ב שבט, ה'תשפ"א

על ידי ולזכות הוריהם
הרה"ת ר' שניאור זלמן וזוגתו מרת מרים בלומא שיחיו פעלליג
הרה"ת ר' אברהם ישעי' הכהן וזוגתו מרת לאה שיחיו ברקוביץ

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

משפטים ב

ואין לומר שהעתיקן רש"י מפני שיש בהן סייעתא לפירושו שהכתוב כאן קאי ב„עבד שהוא עברי“⁴ – וכמו שפירש רש"י להלן⁵ ש„כי תקנה“ בהכרח מדבר באופן ש„מכרוהו ב”ד“, וזה יתכן רק ב„עבד שהוא עברי“ –

שהרי: (א) הכרח זה של רש"י (שהכתוב מדבר ב„מכרוהו ב”ד“) אינו מהתיבות „כי תקנה“, אלא מצד יתורא דקרא, מאחר שכבר נאמר „וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך“⁶; (ב) אדרבה: גם הכרח זה (ש„מכרוהו ב”ד“ – מצד הפסוק „וכי ימוך אחיך“) אמור דוקא לאחר שכבר ישנה הוכחה מקודם שמדובר כאן ב„עבד שהוא עברי“ ולא „של עברי“ – וכפי שמשמע גם מסדר הפירושים ברש"י (שמקדים פירוש זה המתייחס (עכ”פ – בעיקר) ל„עבד עברי“ לפירוש על „כי תקנה“)⁷.

(ב) למה תעלה על דעתנו מעיקרא סברא כזו, שפירוש „עבד עברי“ הוא „עבדו של עברי“? – לכאורה הפירוש ש„עבד עברי“ היינו „עבד שהוא עברי“ הוא פשוט יותר, וכפי שאנו רואים בכ”מ בתורה (גבי „נער עברי“⁸, דקאי על יוסף; וגם בנ”ך – „ולששן עבד מצרי“⁹, שפירושו עבד שהוא מצרי¹⁰).

א. בפירושו על הפסוק „כי תקנה וגו“¹¹ העתיק רש"י מן הכתוב את התיבות „כי תקנה עבד עברי“ ופירש: „עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני“ שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם³ בלקוח מן הנכרי אבל בלקוח מישראל יצא בשש ת”ל וכו”.

וצריך להבין:

(א) כיון שפירושו מתייחס רק לתיבות „עבד עברי“ – מדוע העתיק רש"י גם את התיבות „כי תקנה“^{3*}?

(1) ריש פרשתנו (כא, ב).

(2) כנעני – אף כי כנעני לאו דוקא, כ”א (בל) המנ”ח מצוה שמזו, „כל א’ מכל באי העולם חוץ מישראל“ אולי י”ל כי דברו חכמים בהווה, וע”פ מש”נ (נח ט, כה) עבד עבדים יהי. אבל עצע”ג כי משנצטוו לא תחי’ הרי אדרבא „מהם (מהאומות) תקנו ולא מן הגרים (הכנענים) שבארצכם“, וא”כ הרגיל והווה הוא דוקא משאר האומות, וחידוש דגם בנה של כנענית תקנו באם אביו משאר האומות ומפני שהולך אחר אביו ואינו כנעני (קידושין סז, ב ובפרש”י). וראה הראב”ע לבהר כה, מה.

והנה בחינוך (שם). וכ”ה ברש”י קידושין כב, ב ד”ה שדה. פנעה רוא לפרש”י פרשתנו כאן) כתב: „ועבד כנעני נקרא א’ מכל האומות שקנהו ישראל לעבדות אבל נתיחסו כל העבדים בשם כנען מפני שכנען נתקלל להיות עבד הוא וזרעו לעולם“ – והנה לפענ”ד צע”ג בזה, שהרי התואר עבד כנעני מצינו רק לאחרי הציווי דלא תחי’ – ואיך נייחסו כל העבדים לכנען כשמצאיות עבד (ובמילא כל דיניו) – הוא רק כשאינו כנעני!

(3) בהר כה, מו.

(3*) ובמילא ה” ד”ה זה בא בפרש”י לאחרי ד”ה שלאחריו. וראה לקמן בפנים.

(4) ראה משכיל לדוד, „חדא אמאי כתיב כו”.

(5) בד”ה הב’ כי תקנה.

(6) בהר שם, לט.

(7) ראה ספר הזכרון ורא”ם כאן. גו”א ומשכיל דוד בד”ה כי תקנה (הב’).

(8) מקץ מא, יב.

(9) דהיי”א ב, לד.

(10) אבל מהכתוב „העבד העברי“ (וישב לט,

אבל אין זה מספיק¹⁴, דאם מלשון הכתוב, מפשוטו של מקרא, משמע יותר שמדובר ב„עבדו של עברי“, הי' לו לרש"י לפתוח פירושו בסברא זו: „יכול עבדו של עברי“ (ע"ד דוגמא), ואחר כך לשלול זאת, „ת"ל כו" – דמוכח שהפירוש הוא „עבד שהוא עברי“¹⁵.

ומזה שפתח רש"י ב„עבד שהוא עברי“ מוכח, שזוהי הסברא הראשונה בפירוש הכתוב, ורק אחר כך מתעורר ספק „או אינו אלא עבדו של עברי“.

ג) מדוע הוצרך רש"י להקשות ולתרוץ כאן „ומה אני מקיים והתנחלתם אותם כו" – והלא קושיא זו תתעורר רק כשיגיע הלומד לפסוק זה, קרוב לסוף ספר ויקרא!

ואע"פ שמקור כל דברי רש"י בפירושו הוא מהמכילתא – הרי ידוע (כמדובר כמה פעמים) שכל מה שכתב רש"י בפירושו עה"ת מוכרח הוא מפשטות הכתובים על אתר (או – בצירוף מה שנלמד לעיל); ובפרט שבנדו"ד לא הזכיר רש"י שמקור פירושו הוא מהמכילתא.

ומזה מובן שהפירוש כולו מוכרח ע"פ פשוטו כאן.

ועוד ועיקר: לפי פירושם – אף שרש"י שולל הפירוש עבדו של עברי הרי אינו מתרץ קושייתו איך מתאים הלשון „עבד (עברי)“.

15) במשכיל לדוד „ומשני רש"י עבד שהוא עברי כלומר דקמ"ל קרא כדאי במכילתא דמותר לקרותו עבד דרך בזיון שהרי התורה קראו עבד על כרחו והיינו דכתיב כי תקנה מאחר שקנית אותו הרי הוא בשם עבד לך אע"פ שהוא עברי“. אבל כ"ז אינו ברש"י אפילו לא ברמז. ופשיטא דהי' צריך רש"י לפרשו (מכ"ש מזה שמפרשו במכילתא). וראה אוה"ח עה"פ „עוד דקדק לומר כו“.

וכן, לאידך גיסא, מוכח מלשון הכתוב¹¹ „עבד לאיש עמלקי“, שכאשר כוונת הפסוק היא לעבדו של עמלקי אינו אומר „עבד עמלקי“ אלא „עבד לאיש עמלקי“¹².

כמה מפרשים¹³ כתבו שההוה-אמינא „עבדו של עברי“ היא מצד דיוק הלשון „כי תקנה עבד עברי“, שמלשון זה משמע שהנקנה כבר הי' עבד מקודם, וממילא מסתבר לפרש דהיינו „עבדו של עברי“.

10) אין ראי' לנדו"ד כיון שנאמר העברי – תיאור העבד. וראה מהרש"א ריש כתובות. 11) ש"א ל, יג.

12) בספר הזכורו"ר רא"ם דקדוקי רש"י (ועוד) דמשקל פעל שוה בסמוך ובמזכרת. אבל „קשה כיון דסתם עבד עברי בכל מקום פירושו שהוא עברי למה ומהיכא תיתי לעקם ולומר עבד כנעני“ – דברי דוד (להט"ז) כאן. ובכל אופן הי' רש"י מביא מהכתובים שתיבת עבד היא מוכרת. לכאורה לשון הכתוב „עבד ה“ (ברכה לד, ה. יהושע א, א. ובכ"מ בנ"ד) סותר הנ"ל – אבל כשתיבת עבד בא ביחד עם שם מובן בפשטות שהוא סמוך. וכמו „עבד אברהם“ (חיי שרה כד, לד) וכיו"ב. ועד"ז י"ל ב„עבד איש“ – בא יב, מד. ועד"ז (לאידך) „איש עברי“ (וישב לט, יד) שאין בזה קס"ד „של עברי“ כיון שנאמר „איש“, ומהיכא תיתא לייחס אותו (לאיש) אחר „איש של עברי“. משא"כ כשנאמר (כבנדו"ד) „עבד שמדגיש השייכות לאחר, י"ל שהתיבה לאח"ז מפרש למי שייך.

ולהעיר מהשינוי בין מ"א יא, כו. דהיי"ב יג, ו (ועוד כיו"ב). ואולי י"ל טעם השינוי – בדוחק עכ"פ: במ"א מאריך ביחוס ירבעם „אפרתי מן הצרדה ושם אמו צרועה אשה אלמנה“, ולכן ממשיך בסגנון של סיפור (שהוא הי') „עבד לשלמה“; בדה"ש שמקצר „ויקם ירבעם בן נבט“, נאמר רק שם התואר – „עבד שלמה“.

13) גוי"א משכיל לדוד. וראה אלשיך פרשתנו בתחלתו ד"ה עוד יתכן קושיא ג.

וכיון שפרשת „ואלה המשפטים” באה מיד לאחר מ”ת, זמן קצר לאחר יצי”מ וקרי”ס, מסתבר שלכל לראש אמר הקב”ה לבני ישראל את המשפטים והציוויים אודות הדברים הנוגעים והמצויים תיכף באותו זמן ומצב, כגון „לא תעשון אתי אלקי כסף ואלקי זהב גו’ מזבח אדמה גו’ מזבח אבנים תעשה לי”²⁰, היינו לא (או – לא דוקא) מזבח כסף וזהב – אף שלכל אחד מהם הי’ ריבוי כסף וזהב”²⁰,

לכן, לאחר שהקדים רש”י „עבד שהוא עברי”, היינו שהלשון „עבד עברי” פירושה כפשוטה „עבד שהוא עברי”, הוכרח להוסיף „או אינו אלא עבדו של עברי” –

מצד המשך וסדר הכתובים הסברא מחייבת, שמדובר כאן ב„עבדו של עברי, עבד כנעני שלקחתו מישראל”, כיון שלכל „עברי” הי’ אזי (תיכף

ב. והביאור בזה: בכתוב לעיל מסופר¹⁶, שביצי”מ נטלו עמם בני ריבוי כלי כסף וכלי זהב וכו’; לאחר זה נתוסף להם עוד כסף וזהב וכו’ מביזת הים, וכמו שפירש רש”י על הפסוק „ויסע משה”¹⁷ (לאחר קרי”ס) – „הסיעו בעל כרחם שעטרו מצרים – סוסייהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים”. היינו, שאצל כל בני ישראל נתקיימה ההבטחה שיצאו „ברכוש גדול”¹⁸.

ומזה מובן בפשטות, שבמצב של עשירות מופלגת כזאת אצל בני לא הי’ אז מקום למציאות שבן ישראל יהפוך¹⁸ לעבד (דבר הבא מחמת עניות וחוסר ממון¹⁹) –

(16) בא יב, לה.ו.

(17) בשלח טו, כב.

(18) לך טו, יד.

(18*) משא”כ בהיותם במצרים – שדרשו רז”ל שהי’ לבני ע”ע (ראה ירמ’ לד, יג. ירושלמי ר”ה פ”ג ה”ה). וראה תו”ת לווארא ו, יג (וקדמו בקה”ע בירוש’ שם). תו”ש מילואים בס”פ וארא. – אבל ביצי”מ נשתלחו העבדים עברים, כמובן בירמ’ (ע”פ הירוש’*). ועוד וג”ז עיקר – כשקיבל הע”ע ביזת מצרים (שזה הי’ לפני יצי”מ בפועל – ונצלתם את מצרים) – ודאי שפדה א”ע תומ”.

(19) הכתוב (שהובא בסוים פרש”י בדה”

(* דציווי שילוח עבדים הי’ (ע”פ הירוש’) בתחילת חזרת משה למצרים, כשבניי בשעבודם. בירמ’ מפורש שהעדר קיום השילוח הביא גלות בבל, ועכצ”ל שבגלות מצרים – קיימו הציווי שהרי נגאלו.

ועפ”ז מובן דג”ל, ושמוע אבותיכם” (שבירמ’ שם) אינו „אבותיכם” במצרים שלפנ”ז, כ”א הדרים אליהם דיבר ירמ’.

(הב” כי תקנה) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך (בהר כה, לט). וכן במכרוהו ב”ד כפרש”י שם. ואף שיכול להיות גם במצב דעשירות – באם עבר על לא תחמוד גו’ – לא שכיח דאין לו לשלם (חמשה) בעשירות המופלגה דביזת מצרים והים.

(20) ציוויים הראשונים לאחר מ”ת (יתרו כ, כ ואילך).

(20*) ראה בכורות ה, ב: שאין לך כאו”א מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים. ובפרש”י בא יג, יג [בדפוסים לפנינו נמצא בחצע”ג (שאינו לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים) טעונים מכספם וזהבה של מצרים. אבל בדפוס א’ וב’ ובכת”י רש”י – תיבות הנ”ל („שאינו לך .. חמורים”) אינן בחצע”ג].

(21) ובפרט שמתחיל תיכף „כי תקנה” בלי הקדמה, ולא ככפ’ בהר „וכי ימוך אחיך עמך (ואז) ונמכר לך”. וכיו”ב.

אברהם" גם עשירות בשנים לאח"ז, כמסופר בכתוב ע"ד שליחותו לשדך את יצחק אבינו²⁶ – וא"כ קשה, כיון שאברהם קיים את כל התורה כולה עד שלא ניתנה (כפי שכבר פירש רש"י לעיל²⁷), כיצד יתכן שאברהם החזיק בעבד²⁸ כנעני²⁹ (אליעזר) ריבוי שנים כזה, ולא קיים את ציווי התורה כאן, "שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם" (אם קאי על "עבדו של עברי"³⁰)?

ולכן הוכרח רש"י ליישב ענין זה בפרשתנו, אלא שבמקום תמי' על הנהגת אברהם, הביא סתירה זו (עצמה) אבל ביתר תוקף – מפסוק ומצוה מפורשת בתורה: "ומה אני מקיים והתנחלתם אותם (ומתקן) בלקוח מן הנכרי" (שכן הי' גם אצל אליעזר עבד אברהם).

ד. ע"פ ה"ל מובן הטעם שהעתיק רש"י בפירושו גם תיבות "כי תקנה", כי בזה מחזק את הפירוש "עבד שהוא עברי":

הבתרים שם טו, ב (אלא שלא נזכר בה"ל בפירוש שאליעזר הי' "עבד", וראה שם יד, טו. פרש"י שם, כד).

(26) חיי שרה כד, ב ואילך.

(27) תולדות כו, ה.

(28) בהכתובים בפ' לא נזכר שם עבד, כ"א "חניכיו וגו'" "בן משק ביתי" (כנ"ל הערה 25). אבל בפ' חיי שרה נאמר (כד, ב) "עבדו זקן ביתו", ואמר "עבד אברהם" – מילתא גנאה (כ"ק צב, ב).

(29) ראה פרש"י חיי שרה כד, לט.

(30) ויתירה מזו: הי' עבדו יותר נויבל שנים, שהרי בזמן ברית בין הבתרים הי' אברהם בן ע' שנה (ראה פרש"י בא יב, מ). ונשואי יצחק היו ע' שנה לאחרי זה (שהרי יצחק נולד לאברהם כשהי' בן ק' שנה ונשא את רבקה כשהי' בן מ' (תולדות כה, כ)).

לאחר ביזת מצרים וביזת הים כנ"ל) "רכוש גדול", כולל גם עבדים²² ושפחות – וכמו שנאמר לפני' בעשרת הדברות²³ "עבדך ואמתך"²⁴.

ג. אלא שעל כך יכולה להתעורר אצל בן חמש למקרא השאלה: הרי כבר למדנו לני"ל אודות עבדו של אברהם אבינו, אליעזר, שהי' ברשותו עוד מאז קודם ברית בין הבתרים²⁵, ונשאר "עבד

(22) ע"ד פרש"י (ויצא ל, מג) מוכר צאנו כו'. וראה יומא (עה, א) דהמן הי' מגיד להם למי שייד העבד.

ואף שלא מצינו שהי' להם עבדים מהמצרים י"ל: א) שקנו מתגרי אומה"ע (גם בין זמן קרי"ס למ"ת), ב) הרי בזמן יצ"מ היו להם עבדים עברים (ראה לעיל הערה *18), וא"כ מסתבר לומר שגם עבדים כנענים היו להם. וראה בא יב, מד: "וכל עבד איש מקנת כסף גו'".

ובכל אופן הרי תיכף לאחר מ"ת היו צריכים ליכנס לא"י (ראה פרש"י דברים א, ב). ושם עבד מאומות העולם הוא דבר הרגיל והמצוי כו'.

(23) יתרו כ, יו"ד. ובציווי לא תחמוד (שם, יד) "עבדו ואמתו". ומשמע ד"עבדך", "עבדו" פירושו כפשוטו שהיו להם עבדים אז, כמו השאר שמונה בהכתובים שם, ובנוך ובתך .. בהמתך", "אשר רעך .. שורו וחמורו גו'", ולא (רק) שנאמר ע"ש העתידי (ככמה מקומות בתורה) לפי שיהי' להם לאח"ז.

(24) לכאורה י"ל דקס"ד "או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני כו'", הוא לפי שבמ"ת נעשו בני" "משועבדים לי" (פרש"י יתרו כ, ב). ונאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים" – שרים (פרש"י שם יט, ו). והפכו כנען שנאמר בו (נח ט, כה ואילך. פרש"י שם, כז) "עבד עבדים יהי' לאחיו. ויהי כנען עבד למו (לשם)" (וראה תולדות כו, לו. ולהעיר מפרש"י וישב לו, ב), וא"כ פשוט שכאן לאחר מ"ת מדובר בעבד כנעני. אבל – אינו כי מובן שיתכן שא' ירצה להיות עבדו של אדם גדול וכיו"ב (וע"ד הגר שהייתה בת פרעה ונתנה לשפחה (פרש"י לך טז, א), ועבד מלך מלך). ואין בזה חידוש לכאורה.

(25) לך יד, יד. ובדברי אברהם בברית בין

הדינים הקודמים דחיובי תשלומי כמה פעמים ככה – ה' ד' ו' „שנים“?

וכיון שזהו קושי בפשש"מ, אינו מובן מדוע רש"י (שמיישב את כל הקושיות בפשש"מ) אינו מתרץ קושיא זו בפירושו (כמו שמצינו יישובים לקושיא זו בכמה ממפרשי התורה³⁴, הגם שאין פירושיהם ע"ד הפשט לגמרי כפירש"י).

ואין לומר שע"פ פשש"מ אין זו קושיא, כי בדרך הפשט אין הכרח למצוא טעם והסברה לסמיכת ציווי המצות – שהרי (נוסף להדגשת רש"י בריש פרשתינו גופא, ואלה כו' מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני ולמה נסמכה כו", הנה) ע"פ הנ"ל הרי ענין זה – שנסמכה המצוה למצב דביות מצרים והים – הוא הסברא דהקס"ד בפירש"י שאין כוונת הכתוב ל"עבד עברי" אלא לעבד כנעני³⁵. ועוד ועיקר – כאן הרי לא יתכן „כי תקנה עבד עברי“ קודם פסק הדין „ונמכר בגניבתו“.

ו. וי"ל שרש"י מיישב קושיא זו בפירושו בהמשך פרשתנו³⁶, ומה ראה אוזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף אמר ריב"ז אוזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע ואם

– שהרי לכאורה כל הקדמת הכתוב „כי תקנה“ היא מיותרת – והו"ל לפתוח בעצם הדין: „עבד עברי שש שנים יעבוד גו“ (וכמו שמצינו בכמה מקומות בתורה, ע"ד בפרשתנו „מכה איש ומת גו“³¹) –

הלשון „כי תקנה“ מורה על פעולה בעתיד – כאשר בהווה עדיין אין פעולה זו קיימת, ויתירה מזו בענינו: פעולה זו איננה אפשרית כלל בהווה – מאחר שבידי ישראל היתה ביזת מצרים והים, כנ"ל.

וממילא מוכח מזה, שהכתוב מדבר בקניית עבד שהוא עברי, דבר שלא הי' שייך אז בהווה – ולא בעבד כנעני („עבדו של עברי“), שביחס אליו פתיחת הכתוב „כי תקנה“ אינה מתאימה (והיא למוותר), שהרי מצד רוב עושרם בודאי היו לבני עבדים (כנעניים), ופשיטא שאי אפשר לומר שאין זה דבר ההווה והרגיל³².

ה. אמנם עפ"ז אינו מובן: מדוע באמת פתח הכתוב את דיני המשפטים (תיכף לאחר מתן תורה) בדין עבד עברי, שהי' אז מילתא דלא שכיחא כלל, ולא בדבר הרגיל וההווה; ומה עוד ש„כי תקנה עבד עברי“ הוא תוצאה של פעולה קודמת דגניבה, שעלי' מחוייב לשלם חמשה או ארבעה או „שנים“^{32*} ואזי, אם אין לו ונמכר בגניבתו³³ – וא"כ לכאורה הו"ל להכתוב ללמדנו לכל לראש את

(31) כא, יב.

(32) ראה לעיל הערה 22, 23.

(32*) פרשתנו לקמן כא, לו, כב, ג.

(33) שם, ב.

(34) ראב"ע רמב"ן אברבנאל, וראה לק"ט עה"פ (שמור"ר פ"ל, ה). ובלק"ט נג'ארה „ארז"ל ברבה (פ"ל, טו) כו' הרי כאן נרמזו ב' הטעמים שכתב הרמב"ן. ועוד.

(35) בראב"ע, רמב"ן ואברבנאל מבארים (בעיקר) זה שהתחיל המשפט הראשון בעבד עברי. אבל בפירש"י, פשש"מ י"ל שאין זה קושיא, משא"כ הסמיכות למ"ת – כפירושו בריש פרשתנו. וראה מדרש הגדול וכלי יקר עה"פ.

(36) כא, ו.

עבד עברי וגו' הוא הראשון מבין המשפטים שצוותה תורה תיכף לאחר מ"ת בהר סיני: בעבד עברי נראה (בעונשו) באופן גלוי וניכר (גם בגופו הגשמי) הקשר בין משפטו ל"הר סיני".

וע"פ הנ"ל (פרש"י אוזן ששמעה כו') נמצא שחידוש עיקרי בדיני עבד עברי הוא עצם מה שלא נשמע לציווי בהר סיני, ואילו ענין "אין לו ונמכר" (מצד גודל התשלומין) הוא סיבה חיצונית – ולכן סמך הכתוב דין עבד עברי ל"אלו מסיני", ואת השייכות לגניבה רמז בפרט "ורצע גו' אזנו".

ז. וע"פ הביאור הנ"ל בפרש"י על "כי תקנה" – מתקבלת אף תוספת הסברה בזה:

אילו המציאות דעבד עברי אז, מיד לאחר מ"ת, היתה דבר הרגיל והוה, ה' מקום לומר שזה גופא הוא הטעם לכך שהציווי על דין זה נאמר בראשונה – כיון שענין זה ה' נוגע תיכף לאחר מ"ת;

אבל כיון שעבד עברי ה' אז, כנ"ל, רק ענין דלעתיד ומילתא דלא שכיחא – ה"ז מכריח לומר, שהטעם שהציווי על דין זה נאמר בתחילה הוא מצד הענין המיוחד ד"עבד עברי" – שייכותו המיוחדת ל"הר סיני".

ח. ויומתק ע"פ פנימיות הענינים: כיון שכל המכוון והתכלית דמ"ת הוא לפעול את הברור והזיכור בעניני העולם ע"י תומ"צ (משא"כ התומ"צ של האבות לפני מ"ת, שלא פעלו שינוי בגשמיות העולם)³⁹, לכן הראשון מבין המשפטים שלאחרי מ"ת הוא ציווי ודין

מוכר עצמו אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע".

והביאור בזה: בשאר מצוות לא מצינו שהדגישה התורה את השייכות בין שכר המצוה למצוה עצמה. ולדוגמא במצות כיבוד אב ואם, ששכרה הוא, "למען יאריכון ימיך גו'" – הרי (נוסף לכך שאין השכר ניכר תיכף לאחר קיום המצוה, אלא רק לאחר אריכות זמן רב, הנה) במהות השכר אינה ניכרת השייכות למצוה זו דוקא.

ועד"ז בעונשים על עבירות, שאין אנו רואים בעונש מלקות או כרת וכיו"ב שייכות מיוחדת לאותן עבירות המחייבות עונשין אלו.

אמנם בעבד עברי מקשרת התורה את העונש עם טעמו: "ורצע וגו' את אזנו" בא על שום ש"אזן ששמעה על הר סיני כו'".

ואע"פ שהחיוב "ורצע אדוניו את אזנו גו'" בא (לא בסמיכות לפעולות שגרמו להיותו "עבד עברי", אלא) רק לאחר ש"אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי"³⁷ – מ"מ אין זה עונש על אמרו "אהבתי גו'", אלא על כך ש"אזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב", או "ששמעה על הר סיני כי לי בני עבדים והלך וקנה אדון לעצמו" – תיכף ומיד כאשר (גרם ו)נעשה "עבד (עברי)"³⁸.

ובזה מבואר הטעם ש"כי תקנה

(37) פרשתנו כא, ה.

(38) ראה בארוכה לקו"ש ח"א ע' 90 ואילך.

(39) ראה בארוכה לעיל ע' 212 ואילך. וש"נ.

עד שגם אצל הנפש הבהמית ישנה תשוקה לה'; אלא שטרם נתהפכה לקדושה, שלא לחמוד את תאוות עוה"ז (ע"ד עבד המביא אל הבית את כל הצטרכויות בני הבית באכילה ושת"י; אלא שהמאכלים שמביא עדיין אינם ראויים לאכילת אדם – מפני שטרם נתבשלו וכו', היינו שלא נשתנו ממהותן הקודמת).

והעבודה דאמה עברי' היא שהתאוות והמדות דנפה"ב מתהפכות לקדושה עד שתשוקתה היא לאלקות בלבד.

ובזה יובן הטעם שהתחלת המשפטים דלאחר מ"ת, המבטאים את הפעולה דמ"ת בעולם, היא בדיני עבד עברי, לפי שענין זה (עבד עברי) הוא התחלת העבודה דבנ"י לאחר מ"ת – לפעול בנפש הבהמית ובעניני העולם בכלל שישתנו ויכנסו לרשות הקדושה (משא"כ בעבודה דעבד כנעני עדיין אין שום שינוי אמתי במדותיו ועד"ז בחלקו בעולם).

ולאח"ז בא ההמשך בפרשה – המשך העבודה – שמתעלה האדם לעבודה דאמה עברי', ומהפך את המדות דנפה"ב ועניני העולם בכלל, שיהיו דירה לו ית'.

(משיחת ש"פ משפטים תשל"ו)

כזה שבו נראית בגילוי פעולת מ"ת גם בגשמיות העולם⁴⁰.

ובענין זה באה לידי ביטוי דרגת העבודה ד"עבד עברי" – כמבואר בתורת החסידות⁴¹ ע"ד ג' המדריגות דעבד כנעני עבד עברי ואמה עברי' בעבודת השם – בנפש האדם:

"עבד כנעני" הוא מי שנפשו הבהמית בתקפה, עבדא בהפקירא ניחא ל⁴², והריהו נמשך למטה לתאוות עוה"ז, אלא שכופה את עצמו ועובד את ה' במעשה בפועל ממש בסור מרע ועשה טוב מצד קבלת עול ואימת האדון.

עבודת "עבד עברי" היא בדרגא נעלית יותר: אצלו מאירות המדות דנפש האלקית בתוך נפש הבהמית,

(40) ויומתק ע"פ מה שנתבאר כמה פעמים בהחידוש דפ' משפטים על פ' יתרו, דבפ' יתרו מדובר ע"ד מ"ת, עצם ביטול הגזירה דעליונים ירדו לתחתונים ותחתונים יעלו לעליונים (תנחומא וארא טו). ובפ' משפטים נתחדש ענין דירה בתחתונים, כי הציונים בפרשתנו הם דברים שגם שכלו של אדם מחייבם ואעפ"כ עושה אותם מצד ציווי ה'.

(41) תו"ח שמות ד"ה וכי ימכור (עא, ב ואילך). דרך חיים שער התפלה פס"ו ואילך. דרמ"צ מצות יעוד או פדיון אמה העברי'. אוה"ת פרשתנו ע' א"קכו ואילך.

(42) גיטין יג, א.

